

ВІДГУК
офіційного опонента
завідувача кафедри геодезії та землеустрою
Сумського національного аграрного університету,
доктора економічних наук, доцента КАПНОС Наталії Олександрівни
на дисертацію ГЮЛТЕКІН Оксани Олександрівни
на тему: «Еколого-економічне забезпечення рекреаційного лісокористування
в умовах децентралізації»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 «Економіка»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Широкомасштабне вторгнення російських агресорів призвело до тимчасової окупації території Українського Причорномор'я та Українського Приазов'я, котрі виступали основним територіальним базисом розвитку рекреаційної діяльності, зокрема індустрії санаторно-курортного та туристично-оздоровчого господарства. Це, у свою чергу, зумовило необхідність використання наявних резервів результативнішого використання рекреаційного потенціалу інших регіонів, щоб подолати дефіцит рекреаційних потужностей.

Одним з таких резервів виступає господарське освоєння та монетизація рекреаційного потенціалу українських лісів, що за умови розбудови мережі об'єктів лісової рекреаційної інфраструктури дасть змогу сформувати сучасний сегмент рекреаційної індустрії і забезпечити усунення дефіциту потужностей в частині оздоровлення та реабілітації громадян, насамперед тих, які постраждали внаслідок російської збройної агресії.

Також введення додаткових потужностей у сферу рекреаційного лісокористування є важливим чинником диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів, яких внаслідок реалізації декількох етапів реформування системи управління лісовим господарством позбавили можливостей забезпечувати функціонування переробних підрозділів та експортувати необроблену деревину.

У даному контексті слід відмітити, що рекреаційне лісокористування напряму пов'язане з навантаженням на лісові біогеоценози та ризиками дигресії лісових ландшафтів, що вимагає становлення сучасної системи еколого-економічного забезпечення господарського освоєння рекреаційного потенціалу українських лісів, щоб упередити негативні процеси у сфері відтворення, охорони та захисту лісової складової природного багатства України.

У дисертації О. О. Гюлтекін розроблено концептуальний підхід до побудови інструментарію еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування в умовах децентралізації. Ключові результати проведеного дослідження безпосередньо пов'язані з тематикою науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів

і природокористування України, зокрема темою «Розробити методичні основи та інформаційне забезпечення оцінювання екосистемних функцій лісів природно-заповідного фонду Полісся України» (номер державної реєстрації 0119U100908).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Отримані у дисертації О. О. Гюлтекін нові для теорії та практики економіки природокористування результати характеризуються високим рівнем достовірності та обґрунтованості. Високий рівень достовірності та обґрунтованості визначається застосуванням авторкою великої кількості методів економічних досліджень, що дозволило переосмислити наявні теоретичні підходи до визначення сутності категорії «рекреаційне лісокористування», провести аналіз використання корисних властивостей українських лісів в рекреаційних цілях, а також обґрунтувати перспективні напрями формування сучасної моделі еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування як у секторі постійних лісокористувачів, так і в секторі територіальних громад базового рівня.

У процесі проведеного дослідження авторка використала такі методи наукового пізнання: системний підхід – для ідентифікації структурних елементів системи еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування в умовах поглиблення децентралізаційних процесів та воєнних викликів; економіко-статистичний метод – для здійснення поглибленого аналізу основних тенденцій фінансового забезпечення використання корисних властивостей лісів для потреб розбудови мережі об'єктів лісової рекреаційної інфраструктури; територіальний підхід – для визначення ресурсно-виробничих, інфраструктурних та лісорослинних передумов становлення інституту рекреаційного лісокористування у багатолісних регіонах України, насамперед у зоні Карпат та Полісся; тектологічний метод – для обґрунтування моделі організаційної структури управління рекреаційним лісокористуванням на рівні територіальної громади базового рівня та на рівні постійних лісокористувачів державної та комунальної форм власності; метод абстрагування – для формування критеріїв вибору форм, методів та інструментів еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування в умовах поглиблення бюджетно-фіскальної децентралізації та завершення процесу формування мережі укрупнених територіальних громад базового рівня.

Обґрунтованість та достовірність отриманих у дисертації О. О. Гюлтекін результатів також визначається опрацюванням статистичних та фактологічних даних ряду міністерств та відомств, що дало можливість обґрунтувати перспективні напрями освоєння рекреаційного потенціалу лісів на основі критичного ретроспективного аналізу залучення корисних властивостей лісів у продуктивний рекреаційний обіг. Високий рівень обґрунтованості та достовірності отриманих теоретико-методологічних положень, висновків та рекомендацій

дав змогу отримати нові для теорії та методології рекреаційного природокористування результати і самостійно сформулювати логічно упорядковану та завершену дисертацію.

Новизна наукових досліджень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Враховуючи необхідність подолання дефіциту рекреаційних потужностей, котрий виник внаслідок тимчасової окупації ворожими силами територій рекреаційної спеціалізації, та виходячи з реалій незадовільного використання рекреаційного потенціалу українських лісів, О. О. Гюлтекін було проведено дослідження теоретико-методологічних та інституційних засад розбудови сучасної лісової рекреаційної інфраструктури, що дало можливість отримати ряд результатів, котрі відзначаються новизною як для теорії, так і для методології еколого-економічного забезпечення рекреаційного природокористування, зокрема еколого-економічного забезпечення розвитку лісової рекреації.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що авторкою:

- вперше сформовано модель еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування, яка враховує наслідки бюджетно-фіскальної децентралізації та вимоги воєнного часу і охоплює еколого-лісівничу та фінансово-економічну складові, які містять комплекс методів, способів та інструментів регуляторного впливу на постійних та тимчасових лісокористувачів, а також на спеціалізовані рекреаційні підприємства, які здійснюють господарське освоєння рекреаційного потенціалу лісів в рекреаційних цілях;

- удосконалено концепт специфікації інституційних форм монетизації лісоресурсних активів рекреаційного призначення, що дало можливість виокремити специфічні форми монетизації (постійне лісокористування, тимчасове користування (оренда), кооперація, кластеризація, муніципалізація);

- сформовано науково-теоретичне підґрунтя верифікації комплексного синергетичного впливу рекреаційного лісокористування на місцевий господарський комплекс та лісові біогеоценози, яке виокремлює складовими комплексного синергетичного впливу економічний та екологічний ефект для лісового господарства та місцевого господарського комплексу;

- удосконалено методичні засади здійснення узагальнюючого оцінювання результативності еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування, які передбачають детермінацію впливу фінансових та просторових характеристик господарського освоєння рекреаційного потенціалу лісів на рівень фактичного фінансування використання корисних властивостей лісових біогеоценозів для рекреаційних цілей;

- набули подальшого розвитку теоретико-методологічні підходи до визначення сутнісно-змістовних характеристик рекреаційного лісокористування, згідно яких рекреаційне лісокористування являє собою комплекс заходів, спрямованих на залучення лісових земель, лісових насаджень та корисних властивостей лісів у відтворювальний процес рекреаційної діяльності;

– розроблено інституційно-програмні засади еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування, які базуються на інформаційно-цифрових, еколого-ресурсних та інституціональних передумовах програмного цілепокладання, яке передбачає досягнення основних, допоміжних та забезпечувальних цілей формування набору рекреаційно-туристичних продуктів;

– запропоновано механізм еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування на рівні територіальної громади, який охоплює інструментарій еколого-лісівничого впливу, інструментарій бюджетної підтримки, інструментарій економічного стимулювання, інструментарій реалізації угод публічно-приватного партнерства.

У своїй сукупності нові для теорії та методології еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування результати, які отримані у дисертації О. О. Гюлтекін, доповнюють існуючі напрацювання вітчизняних вчених, котрі стосуються регулювання та програмування розширеного відтворення, господарського освоєння та монетизації рекреаційного потенціалу лісів, а також удосконалюють інституційно-програмні засади фінансово-інвестиційного забезпечення розбудови мережі об'єктів лісової рекреаційної інфраструктури у секторі постійних лісокористувачів державної та комунальної власності.

Практична цінність результатів дослідження. Отримані у процесі дисертаційного дослідження О. О. Гюлтекін результати теоретичного та прикладного спрямування використовуються в управлінській та виробничій діяльності органів місцевого самоврядування та регуляторних органів у сфері лісогосподарського підприємництва, а також у навчальному процесі Національного університету біоресурсів і природокористування України.

В управлінській діяльності Центрального лісового офісу ДП «Ліси України» використано розроблені авторкою науково-методичні підходи до узагальнюючої оцінки результативності еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування, які передбачають детермінацію впливу фінансових та просторових характеристик господарського освоєння рекреаційного потенціалу лісів на рівень фактичного фінансування використання корисних властивостей лісових біогеоценозів для рекреаційних цілей.

Волинською обласною радою при реалізації Програми розвитку інфраструктури у Волинській області на 2019–2022 роки використано запропоновані у дисертації О. О. Гюлтекін пропозиції щодо розроблення механізму еколого-лісівничого регулювання рекреаційного навантаження на лісові біогеоценози та механізму еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування на рівні територіальної громади.

У навчальному процесі Національного університету біоресурсів і природокористування України при підготовці лекційного матеріалу та плану семінарських занять з дисциплін «Методологія та організація наукових досліджень» та «Кадастри природних

ресурсів» використано інституційно-програмні засади еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування та авторські підходи до розроблення механізму еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування на рівні територіальної громади базового рівня.

Повнота висвітлення результатів дослідження у наукових публікаціях. Повнота висвітлення результатів, отриманих О. О. Гюлтекін у процесі написання дисертації, характеризується публікацією 14 наукових праць, з яких 8 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 6 тез наукових доповідей. Статус наукових видань та повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження в опублікованих наукових працях відповідають діючим нормативним вимогам та стандартам.

Оцінка змісту дисертації. Дисертація О. О. Гюлтекін виконана відповідно до вимог

і складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок, а список використаної літератури нараховує 169 джерел. Змістовне наповнення дисертації повною мірою відповідає меті та завданням дисертаційного дослідження.

У розділі 1 *«Теоретичні та інституціональні основи еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування в умовах децентралізації»* розкрито теоретико-методологічні основи рекреаційного лісокористування як базового детермінанта комплексного освоєння лісоресурсного потенціалу та продукування екосистемних послуг лісу, визначено основні форми, методи та інструменти еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування, ідентифіковано умови інституціоналізації еколого-економічного впливу територіальних громад на суб'єкти рекреаційного лісокористування.

У розділі 2 *«Аналіз та оцінювання результативності еколого-економічного забезпечення розвитку рекреаційного лісокористування в Україні»* визначено ресурсно-екологічні, виробничо-технічні та фінансово-економічні передумови розвитку рекреаційного лісокористування, проаналізовано основні тенденції еколого-економічного забезпечення введення об'єктів рекреаційного лісокористування в секторі державних та комунальних лісових господарств, проведено оцінку рівня ефективності еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування.

У розділі 3 *«Інституціональний інструментарій еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування в умовах децентралізації»* запропоновано авторське бачення розроблення інституційно-програмних засад еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування з урахуванням децентралізаційних процесів, розроблено

механізми еколого-економічного забезпечення введення об'єктів лісогосподарської та лісоохоронної рекреаційної інфраструктури у секторі постійних лісокористувачів, удосконалено модель еколого-економічного забезпечення розвитку рекреаційного лісокористування на рівні територіальної громади базового рівня.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Опубліковані у процесі написання дисертації авторкою наукові публікації відповідають вимогам академічної доброчесності та не містять фактів плагіату. Дисертація написана українською мовою та враховує вимоги академічного письма. Оформлення використаних джерел і посилання на них у дисертації здійснено відповідно до нормативних вимог та чинних стандартів. Винесені на публічний захист положення, висновки і пропозиції дисертації О. О. Гюлтекін характеризуються високим рівнем обґрунтованості та достовірності.

Дискусійні положення та зауваження. Попри значущість отриманих О. О. Гюлтекін методологічних, теоретичних і практичних результатів, необхідно висловити деякі зауваження та побажання до дисертаційного дослідження, які носять переважно рекомендаційний або ж дискусійний характер та можуть посприяти подальшим дослідженням у даній галузі економічної науки, а саме:

1. У дисертації приводиться авторське бачення формування системи еколого-економічного забезпечення рекреаційної діяльності. Зокрема, авторка на с. 47 констатує, що «визріла необхідність у розробленні такої системи еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування, яка максимальною мірою використає переваги децентралізаційних процесів у частині удосконалення регуляторного впливу на процеси господарського освоєння і комерціалізації природно-рекреаційного потенціалу лісів». У контексті поглиблення процесів децентралізації влади та корпоратизації державного лісового сектору авторці варто було б вказати елементи перехресного інституційного взаємовпливу між пріоритетами реформування територіальної організації влади та диверсифікацією діяльності суб'єктів лісогосподарського підприємництва.

2. Характерною рисою сформульованих авторкою підходів до удосконалення інституційного середовища активізації рекреаційного лісокористування виступає наголос на пріоритетності імплементації кластерних форм організації рекреаційного бізнесу. З огляду на сказане, доцільно авторське твердження про те, що «пріоритети реалізації Державної стратегії управління лісами України до 2035 року в частині активізації ділової активності щодо результативнішого використання природно-рекреаційного потенціалу лісових біогеоценозів найбільш ефективно можуть виконуватися саме в умовах функціонування кластерного утворення рекреаційно-лісівничого профілю (с. 67)» доповнити конкретними пропозиціями щодо внесення змін та доповнень до законодавчої бази, яка регулює створення

кластерних структур у сфері розширеного відтворення та господарського освоєння лісоресурсного потенціалу, у тому числі і в рекреаційних цілях.

3. На рис. 2.3 авторка приводить динаміку запланованих та фактичних обсягів фінансового забезпечення підприємствами Державного агентства лісових ресурсів України (ДАЛРУ) процесів використання корисних властивостей лісів для рекреаційних цілей у 2013–2024 роках (с. 116). Майже у всі роки аналізованого періоду фактичні показники перевищують планові. У 2021–2022 роках фактичне фінансування було більш як у 2 рази вищим запланованого. У тексті дисертації варто було б виокремити, які ендогенні чи екзогенні чинники мотивували постійних лісокористувачів у цей період нарощувати фінансування процесів рекреаційного лісокористування.

4. Як показує практика ведення лісового господарства, дана ланка національного господарства не відзначається високим рівнем інвестиційної привабливості через значний часовий лаг між посадкою та стиглістю лісових насаджень, що накладає численні обмеження на нарощення масштабів лісозаготівель та ефективність лісогосподарської діяльності в цілому. Тому потребує додаткового пояснення виокремлення на основі SWOT-аналізу функціонування системи еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування в умовах децентралізації у воєнний та повоєнний період (табл. 2.2, с. 127) в спектрі сильних сторін рекреаційного лісокористування високого рівня інвестиційної привабливості проєктів освоєння рекреаційного потенціалу лісів.

5. На с. 153 авторка наголошує на тому, що «у даний час рекреаційний потенціал українських лісів повною мірою не використовується через архаїчність методів управління природно-заповідними об'єктами, які знаходяться у постійному користуванні ДП «Ліси України». Виходячи з даного твердження, авторці варто було б представити конкретні механізми активізації рекреаційної діяльності на природно-заповідних об'єктах лісового фонду з ідентифікацією спектра обмежень відповідної категорії об'єктів природно-заповідної справи (національний парк, заказник, заповідник, урочище).

6. У дисертації спостерігаються певні розбіжності між трактуванням окремих складових категоріально-понятійного апарату, а також семантична невідповідність між загальноприйнятими дефініціями та авторською версією трактування категорій, які розкривають об'єкт та предмет дослідження.

Вказані зауваження та побажання носять характер дискусії і вказують на доцільність їх урахування у подальших наукових пошуках і у підсумку не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації О. О. Гюлтекін.

Загальний висновок. Ознайомлення з дисертацією О. О. Гюлтекін на тему: «Еколого-економічне забезпечення рекреаційного лісокористування в умовах децентралізації» дає підстави стверджувати, що робота є актуальним, завершеним, самостійно виконаним

і цілісним науковим дослідженням, яке характеризується науковою новизною, теоретичною значущістю та практичною цінністю отриманих результатів.

У дисертації представлено науково обґрунтовані результати, які забезпечили вирішення важливого наукового завдання, пов'язаного з розробленням моделі еколого-економічного забезпечення рекреаційного лісокористування з урахуванням наслідків бюджетно-фіскальної децентралізації та вимог воєнного стану. Отримані результати є достовірними та обґрунтованими, мають прийнятний рівень теоретичних та аналітичних узагальнень і використовуються в управлінській діяльності органів місцевого самоврядування та регуляторних органів у сфері лісогосподарської діяльності.

За своїм змістом, рівнем новизни, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Гюлтекін Оксана Олександрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент завідувач кафедри геодезії та землеустрою Сумського національного аграрного університету, доктор економічних наук, доцент Наталія КАПІНОС